

ИЛМИЙ-ТЕХНИК ТАРАҚҚИЁТ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Кушаков Файзулла Абдуллаевич

ТДТрУ «Ижтимоий фанлар» кафедраси катта ўқитувчиси.

kushakovfayzullo@gmail.com

+99897 777 25 83

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада илм-фандаги ихтиро ва янгиликларнинг жамият ва инсон ҳаётига таъсирини ўрганишга ҳаракат қилинган. Илмий кашфиётларнинг салбий ва ижобий жиҳатлар, имкониятлари ва оқибатлари тахлилий ўрганиб чиқилди. Фанни инсонпарварлаштиришнинг мақсади ва вазифалари кўриб чиқилди. Инсон фаолиятини шакллантиришда илмий янгиликларнинг ўрни ва аҳамияти ўрганилди.

Калит сўзлар: диалектик қонуниятлар, глобал муаммолар, инсонпарварлаштириш, илмий кашфиёт, диний догматиклари, консерватив, илмий-техник инқилоб, меҳнат.

АННОТАЦИЯ

В данной статье предпринята попытка изучить влияние изобретений и инноваций в науке на общество и жизнь человека. Аналитически изучены отрицательные и положительные стороны, возможности и последствия научных открытий. Рассмотрены цели и задачи гуманизации науки. Изучена роль и значение научных инноваций в формировании деятельности человека.

Ключевые слова: диалектические законы, глобальные проблемы, гуманизация, научное открытие, религиозная догматика, консерватизм, научно-техническая революция, труд.

ABSTRACT

This article attempts to study the impact of inventions and innovations in science on society and human life. The negative and positive sides, possibilities and consequences of scientific discoveries are analyzed analytically. The goals and objectives of the humanization of science are considered. The role and importance of scientific innovations in the formation of human activity has been studied.

Key words: dialectical laws, global problems, humanization, scientific discovery, religious dogma, conservatism, scientific and technological revolution, labor.

КИРИШ

Илм-фан инсонни илмий дунёқараши шаклланишида энг муҳим рол ўйнайди. Инсон ақлий фаолият билан шуғуллана бошлагандан бери, илм унинг(инсон) ҳаётини белгиловчи восита сифатида хизмат қила бошлади. Ҳар

қандай илмий янгилик инсон тафаккури махсули бўлиб, ушбу янгиликлар инсониятга хизмат қилиши лозим. Аммо, ҳар қандай илмий янгиликлар инсоният ҳаётига ижобий таъсир қиляпти деб таъкидлаш нотўғри. Илм-фандаги кашфиётлар шахсий, сиёсий, ижтимоий манфаатларга бир томонлама хизмат қилиши инсониятга янгидан-янги муаммо турларини вужудга келишини олиб келади.

Ҳаёт диалектик қонуниятлардан ташкил топган. Илм-фаннинг ривожланиши ҳам шундай. Шу сабабли фан кашфиётлари табиат ва жамият ҳаётида маълум маънода салбий оқибатларга олиб келиб, глобал муаммолар хусусан, экологик инқирозни вужудга келтирмоқда. Илмий кашфиётлари натижасида вужудга келган салбий оқибатлар фақатгина илмий асосланган чоралар орқали бартараф этиш мумкин. Бундан бошқа восита ва йўллари мавжуд эмас. Аммо бу изчил инсонийлаштирилган ва замонавий жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий тузилишида сезиларли ўзгаришлар бўлган тақдирдагина содир бўлиши мумкин. Шунинг учун фан фалсафасининг бир қатор вакиллари фаннинг ўзи ва у яратган қадриятларни ҳам қайта кўриб чиқишга ҳаракат қилаётгани мутлақо асоссиздир.

Фанни инсонпарварлаштиришнинг энг муҳим соҳаси бу ижтимоий-гуманитар, табиатшунослик ва техник билимлар усулларини ўзаро таъсири хисобланади. Илмий методик жараёнларни англаш шароитида ишлаб чиқилган илмий фаолиятнинг ижтимоий ва хусусий усулларига қизиқиш ортиб бормоқда. Бу жараёнда фан методологияси нафақат методлар тўғрисидаги фан бўлиб, балки фанни инсонпарварлаштиришнинг энг муҳим омили бўлган билиш субъекти фаолияти ҳақидаги таълимот сифатида кўриб чиқила бошлайди. Тадқиқот фаолиятининг турли соҳаларида тушуниш тамойилининг кенг тарқалиши табиий, ижтимоий, гуманитар ва техник фанлардаги фикрлаш усулларини ўзаро яқинлашишига далилий асос бўлди. Ижтимоий-гуманитар тармоқ соҳалари аста-секин етакчига айланиб бориб(масалан, иқтисод ёки психология), уларнинг шакллари ва усуллари тобора умумбашарий аҳамият касб этмоқда.

Кенг маънода фанни инсонпарварлаштириш деганда фаннинг моҳиятида “инсон энг юқори қадрият” тушунчасини шакллантириб, шахс эҳтиёжларга зид бўлган технократик тенденцияларни бартараф этиш тушунилади. Уни ҳар томонлама эркин ривожланишига замин яритилишини лозим. Бу жараён, биринчидан, барча одамларнинг фаровонлигини таъминлаш учун илм-фан натижалари ва салоҳиятидан тобора тўлиқ фойдаланишни; иккинчидан, ўз-ўзини англашга энг мос шароитларни яратиш ва ушбу соҳада

ишлайдиганларнинг ижодий салоҳиятини ошириш учун фаннинг ўзини такомиллаштиришини ўз ичига олади. Илм-фанни ривожлантиришнинг яна бир усулларида бири, инсонни ўзидан излаш керак, чунки уларнинг шахсий ресурсларини ҳисобга олмасдан туриб фойдаланиш фанни янада такомиллаштириш мумкин эмас. Илм-фанни инсонпарварлаштириш муаммоси қисман XX асрда диний догматиклари ва консерватив фикрловчи олимлар нуқтаи назаридан фойдали натижаларни кўпайтириш билан бирга, салбий оқибатларни тасаввур қилиш мумкин бўлганлиги сабабли пайдо бўлди. Уларни фикрича илм - фанга бўлган замонавий ёндашув инсоннинг моҳияти мавжудлигига таҳдид солади. Бу жараёнда илм тобора кучайиб бораётган кучга айланиб, у яхшилик ва яратувчанликка максимал муваффақият билан хизмат қилиши керак.

Фанни инсонпарварлаштиришнинг биринчи йўналиши илмий кашфиётларни амалиётда жорий этиб, ушбу кашфиётларни салбий мақсадларда ишлатиш ва тадбиқ қилинишини олдини оладиган тизимни яратиш.

Фанни инсонпарварлаштиришнинг иккинчи йўналиши-бу нафақат табиатни самарали бошқариш (жамиyat ва табиат ўртасидаги мувозанатни сақлаш мумкин бўлганда) ва одамларга инсонпарварлик

тамойилларини табиатга бўлган муносабатини амалда кенгайтиришга имкон берадиган илмий-техник воситаларни ишлаб чиқиш.

Фанни инсонпарварлаштиришнинг учинчи йўналиши-билишни рационал-экспериментал усуллари илмий билишнинг бошқа усуллари билан уйғунлиги ва бир-бирини таказо қилувчи жараёнларни мустаҳкамлашга қаратилган. Фанни инсонпарварлаштириш учун унинг ички муносабатларини демократлаштириш, илмий ҳамжамият ичида қулай психологик иқлим учун шароит яратиш ва таъминлаш ҳам катта аҳамиятга эга. Ижодий изланиш, танқид ва фикр билдириш эркинлиги тадқиқотчи ишининг юқори натижалари учун ҳал қилувчи шартдир. Унинг самарадорлигини оширишга имкон берадиган фаннинг мақсади олимнинг ўз ишидан, касбий фаолият шартларидан юқори даражада қониқиши бўлиши керак.

Фанни инсонпарварлаштиришнинг тўртинчи йўналиши-бу жамиятда демократик институтларни ривожлантириш, бу ҳар бир шахсга ўзини тўлиқ

англашга имкон беради, шунингдек, олимларнинг фидокорона ўзаро ёрдами ва умумий мақсадларга интилишда рақобат руҳини таъминлайдиган жамоавийлик тамойиллари шакллантириш.

Фанни инсонпарварлаштиришнинг бешинчи йўналиши табиатшунослар ва гуманитар фанлари олимлари илмий ютуқларнинг натижаларини жамлашга бор кучларини сафарбар этиши лозим (одамни клонлаш, унинг геномини декодлаш, турли йўллар билан олинган илдиз хужайраларини қайта тиклашнинг ҳақиқий имконияти, уларни қайта дастурлаш, крионика, нанотехнологияларнинг муваффақияти ва ҳар қандай дунёқарашнинг марказий муаммосини ҳал қилиш учун бошқа ютуқлар – ҳақиқий шахсий ўлмасликка эришиш ва инсон ҳаётининг қайтиши учун ўлим устидан ғалаба). Бунинг учун, хусусан, инсонни клонлаш бўйича мораторийни дарҳол тугатиш, давлат инсон ўзини ўзи кадрлаши учун қулай илмий шароитларини яратиш керак.

XX аср илм-фан, техника ва уларнинг ўзаро таъсирида синхрон сифатли сакраш бўлган илмий-техник инқилоб (ИТИ) каби ажойиб воқеа билан ажралиб турди. Илмий ва технологик инқилобнинг кўп факторли ўзаро таъсири уни доимий равишда ишлаб чиқиладиган ва такомиллаштириладиган ноёб ҳодиса сифатида белгилайди масалан

кибернетика ҳақидаги бугунги фикрлар асосан кечаги мавзу. Замонавий технологияларнинг асосий хусусиятлари ва ютуқлари робототехника, компютерлаштириш, улкан қувватли компютерлар ва бошқа кўп нарсалардир. Замонавий илм-фаннинг етакчи хусусияти унинг бевосита ишлаб чиқарувчи кучга айланишидир. Батафсилроқ шаклда илмий-техник инқилобни ишлаб чиқарувчи кучларнинг сифатли ўзгариши, фаннинг ўзини ишлаб чиқарувчи кучга айланиши ва ижтимоий ишлаб чиқаришнинг моддий-техник базаси, уни шакли ва мазмуни, ижтимоий меҳнат тақсимооти шаклланишида “меҳнат” тушунчасининг моҳиятини тубдан ўзгартириш авсифлаш мумкин. Илмий-техник инқилоб ишлаб чиқаришнинг бутун тузилишига ва инсоннинг ўзига таъсир кўрсатиб, фанни инсонпарварлаштириш зарурлигини яна бир бор таъкидлади.

Илмий техник инқилобнинг асосий хусусиятлари сифатида қуйидагиларни ажратиш кўрсатиш керак: биринчидан халқ хўжалигининг деярли барча

тармоқларини қамраб олган ва инсон фаолиятининг барча соҳаларига таъсир кўрсатадиган универсаллик; иккинчидан фан ва техниканинг жадал ривожланиши; учинчидан, инсоннинг ишлаб чиқариш жараёнидаги ўзгарувчан роли (ишлаб чиқариш жараёнида). Илмий ва технологик инқилоб жараёни, малака даражасига қўйиладиган талаблар меҳнат ресурсларини кўпайтирмоқда, интеллектуал меҳнатнинг улуши ва роли ортиб бормоқда.

XXI аср вужудга келаётган илмий техник инқилоблардаги кашфиётлар жамият ва инсон фаолият турларини тубдан ўзгартирди. Илм – фанга истемол маҳсулоти(тафаккур) сифатида қаралиши, инсон меҳнат фаолиятига янгича ёндашувни талаб қилади. “Меҳнат” тушунчасига бўлган муносабат тубдан ўзгариб, сафарбарлик профессионал даражасига чикди. Бунинг натижасида иш берувчиларга танлаш имкониятини кенгайтириб, ишга кирувчилар ўртасида рақобат майдонини вужудга келтиради. Бу эса инсоннинг илм – фанга нисбатан бўлган эҳтиёжини янада ошиб боришидан далолат беради.

REFERENCES

1. Кушаков, Ф. А. (2022). ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ ТЕХНИКИ. *World scientific research journal*, 4(2), 74-80.
2. Кушаков, Ф. А. (2022). ТЕХНИКАНИНГ ФАЛСАФИЙ МУАММОЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(10), 365-371.
3. Кушаков, Ф. А. (2022). ТЕХНОЛОГИЯ ФАЛСАФАСИНИНГ ИЛМИЙ– НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 875-880.
4. Кушаков, Ф. А., & Назарова, Қ. Қ. (2022). ТЕХНИКА ИНҚИЛОБИНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(10), 360-364.
5. Кушаков, Ф. А., & Хакимов, Б. М. Ў. (2022). ТЕХНИКА ФАЛСАФАСИНИ ИНСОН ВА ЖАМИЯТ ҲАЁТИДАГИ ЎРНИ. *Academic research in educational sciences*, 3(Special Issue 2), 172-177.
6. Кушаков, Ф. А. (2022). ТЕХНИКА КАК ФУНДАМЕНТАЛЬНОЕ ОТНОШЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА К МИРУ. *World scientific research journal*, 10(1), 249-256.
7. Baratov, R., & Uzbekova, S. (2022). INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING. *World scientific research journal*, 4(2), 7-11.
8. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ

БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 606-612.

9. Абдурашидова, Н. А., & Ҳасанов, М. (2022). ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИДА ДИН ВА АХЛОҚНИНГ ЎЗАРО МУТАНОСИБЛИГИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10), 1226-1235.

10. Ramatov, J. S., Valiev, L. A., & Xasanov, M. N. (2022). XIX ASRDA HINDISTONDAGI IZHTIMOIY-FALSAFIY JARAYONLAR.

11. Кушаков, Ф. А., Ҳасанов, М. Н., Баратов, Р. Ў., Раматов, Ж. С., & Султанов, С. Ҳ. (2022). ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ВА СЎЗ ЭРКИНЛИГИ. *Academic research in educational sciences*, 3(10), 803-810.

12. Раматов, Ж. С., Муратова, Д., Султанов, С. Ҳ., Тухтабоев, Э., Кушаков, Ф., & Ҳасанов, М. Н. (2022). ИЖТИМОЙ АДОЛАТ ВА ҚАДРИЯТЛАР ПЛЮРАЛИЗМИ. *World scientific research journal*, 8(1), 102-108.

13. Voltaevna, S. F. A., & Upashevna, A. L. (2022). Signs

14. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Ҳ., Муратова, Д.А., Ҳасанов, М.Н., & Эрнӣёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 376-386.

15. Hasanov, M., & Tuhtaboev, E. (2021). THE PERFORMANCE OF THE PERFECT MAN IN THE EASTERN RENESSANCE (ON THE EXAMPLE OF FARABI'S VIEWS). *Innovative Technologica: Methodical Research Journal*, 2(05), 1-6.

16. Hasanov M., Tuhtaboev E. THE PERFORMANCE OF THE PERFECT MAN IN THE EASTERN RENESSANCE (ON THE EXAMPLE OF FARABI'S VIEWS) //Innovative Technologica: Methodical Research Journal. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 1-6.

17. М.Н.Ҳасанов, Д.А.Ҳафизов, Р.Х.Тоиров, & Х.Қ.Болтабоев. (2022). АБУ НАСР ФОРОБИЙ ЯШАГАН ДАВРДАГИ ИЛМ-ФАН ВА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ. *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS*, 4(3), 137–140. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/new/article/view/627>

18. Jumaniyoz Ramatov, Rozigul Umarova, Rashid Baratov, Mirshod Khasanov, Siroj Sultonov, & Fayzulla Kushakov (2022). MODERN REQUIREMENTS FOR THE SPIRITUAL IMAGE OF YOUNG PEOPLE AND ITS MANIFESTATION IN PRACTICE. *Academic research in educational sciences*, 3 (10), 582-586.

19. Ramatov, J.S., & Khasanov, M.N. (2022). SOCIAL ASPECTS OF PROFESSIONAL QUALITY IMPROVEMENT (ON THE EXAMPLE OF THE RAILWAY SECTOR). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (6), 969-976.
20. Раматов, Ж.С., Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). XIX АСРДА ҲИНДИСТОНДАГИ ИЖТИМОИЙ – ФАЛСАФИЙ ЖАРАЁНЛАР. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (6), 1070-1078.
21. Жўрабоев, Н. Ю., Кушаков, Ф. А., Султанов, С. Ҳ., & Хасанов, М. Н. (2022). КОНФУЦИЙЛИК ХУСУСИЯТЛАРИДАН ХИТОЙ ФАЛСАФАСИНИНГ КЕНГАЙИШИ. *World scientific research journal*, 9(2), 37-42.
22. Ruzigul, U., Nasirjan, J., Dilmurodkhakim, A., Mirshod, H., & Urozboy, E. (2020). Rationale and history of human reflections in the muslim philosophy. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1453-1458.
23. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Jurabayev, N., & Artikova, B. (2022, June). Constructive and optimal solutions for the formation of a stable ecological situation in the Aral Sea region of Uzbekistan. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030113). AIP Publishing LLC.
24. Baratov, R. (2021). Prospects of Higher Education System (on the Example of Uzbekistan). *International Journal on Orange Technologies*, 3(3), 128-131.
25. Баратов, Р. Ў. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИДА ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 1), 90-95.